

О. А. Прігарін

ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ РОСІЯН СТАРООБРЯДЦІВ (ЛИПОВАН): ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Наявність такого яскравого культурного феномену, яким є група липован — росіян старообрядців, зумовлює науковий та суспільний інтерес. Особливий характер групи, на наш погляд, надає широкі можливості для розвитку різних напрямків сучасних гуманітарних наук. Серед таких виразних якостей спільноти зазначимо: транснаці-ональність (розташування на прикордонні та орієнтованість на міжнародні масштаби життєдіяльності); етноконфесійність (група виникає та функціонує водночас у вимірах етнічних та релігійних факторів); замкненість та традиціоналізм (свідоме обмеження своїх кордонів через сакралізацію "старого", "традиційного"); субетнічність (наявність усіх ознак такого роду спільноті, включаючи унікальну структуру ідентичності); діаспорність (паралельне усвідомлення своєї належності до різних політичних просторів зі збереженням романтичного зв'язку з історичною батьківщиною). У минулому та культурі групи виявляється ще чимало рис, які можуть приваблювати науковців.

Враховуючи це, предметом нашої уваги стали комплекс старообрядницького світогляду у його історичній динаміці, а також носії та-

кого світосприйняття у контексті своєї самотності. Такий підхід й зумовив методологічну рису наших дослідницьких робіт — комплексність. Це не лише механістичне поєднання тем та дисциплін, які допомагали нам розкрити специфічність групи, це насамперед — намагання виявити, зафіксувати та проаналізувати явища регіонального варіанту старообрядницької традиції, виходячи з іманентно-групової логіки. Спостереження над цим варіантом і привело не до міждисциплінарного співробітництва (хоча і воно мало місце), а до трансдисциплінарності — тенденції та компоненти розкриваються через власну специфічність, а не через заданість та заангажованість (навіть — і ефективно) інструментарієм та концептами певних наук.

Це методологічне гасло сформувалося у межах розробки етнорегіонального різноманіття населення Буджаку. Кафедра археології та етнології України ОНУ ім. І. І. Мечникова, починаючи з 1994 року проводить тут етнографічні експедиційні роботи. З 1996 року певне місце серед них зайняли студіювання липован. Накопичений досвід вимагає попереднього узагальнення, а також вже може вважатися серйозним підґрунтям, щоб констатувати наявність "одеського центру" у розробці старообрядницької проблематики.

З'ясувати новаторство цього одеського центру можна через короткий огляд історіографічних здобутків. Якщо у науці ще з ХІХ ст. склалися дві основні тенденції — зовнішня критика та апологетика, то зараз маємо чітко зазначений медіативний характер, який аналогічний сучасному "постколоніальному письму". Через такі дослідження культура липован репрезентується не як самоцінність, не як "міноритарне" відхилення від загальної історії, а зводиться до одного з шляхів "святкування різноманіття" у контексті і регіонів, і країн, і сусідніх культур. Такими методологічними уявленнями підриваються репресивний (з боку суспільства) і нарцисивний (власне груповий) підходи.

З методу спостереження — і у формі включення, і у формі експедиційної роботи ми дуже органічно перейшли до співтворчого "переживання". Це яскраво підкреслюється чисельними фактами зворотного зв'язку — не лише накопичення емпіричного матеріалу (привласнюючий шлях пізнання), а й зацікавленість групи та суспільства у результатах праці. В той же час, це не романтичний з нашого боку "похід у народ", а зважений академічний прагматизм. Він базується на усвідомленні необхідності таких знань у самих старообрядців, а також їх оточенні¹.

Якщо раніше були два альтернативних підходи, які у суперечності між собою утворювали ідеологічні міфологеми, то зараз поступово виростає ще одна якість — можливість прозорого погляду на події водночас: старообрядців мовою своїх сусідів та управлінців; специ-

фічними парадигмами липованського світогляду на спільну практику життєдіяльності. У цій амбівалентній та органічній структурі "діалогу" і створюються наші праці, як істориків, етнографів, лінгвістів, політологів тощо. При тому, пам'ятаючи про артикульований парадокс через риторичне запитання Г. Співака "Чи може пригноблений говорити?", не беремо на себе сміливість вести розмову "ЗА" липован, а надаємо можливість сказати власно "ІМ" та бути почутими і зрозумілими.

У витоків наукового вивчення липован знаходилося чимало суспільних діячів, політичних лідерів, учених, письменників тощо. Серед них і ті, яких необхідно згадати, святкуючи 140-річчя одеського університету. Це і А. О. Скальковський², і К. Ф. Надеждин³. Їх розробки явно обслуговували колоніальний центр: старообрядці для них — це "розкольників" та "злодії" і з ними потрібно боротися. Знаковою фігурою такого дискурсу став М. С. Суботін⁴. У відповідь такій "офіційній історіографії" праці писалися вже на місцях. Проте апологетика старообрядництва заважала їх широкому розповсюдженню. Та і навряд чи така точка зору тоді могла бути почутою і зрозумілою. Навіть тепер, коли цей підхід набув свого узагальнення і був викладений Ф. Ю. Мельниковим у вигляді науково зваженої за стилем монографії⁵, до неї прислуховуються лише фахівці. Але, слід відзначити, що академічна увага до цієї праці нерідко має вузько-прагматичний характер — через чисельні унікальні дані робота приваблює вчених, перш за все, як джерело. Спадкоємцями "липованської традиції" в науці стали вчені першої генерації у Румунії (Ф. Кирилле, А. Данілов, А. Іванов)⁶, яких ПОЧУЛИ. Повторюючи загальну тенденцію східноєвропейського народознавства, вони визначали розвиток крізь філологічні студії. І лише зараз разом із молодшими колегами (А. Ворона, П. Іпатьов)⁷ перейшли до історії і антропогеографії. В результаті їх діяльності маємо не лише ґрунтовні наукові розвідки, а й продуману освітянську систему (підручники, хрестоматії тощо).

Кардинально ситуація змінюється лише через демократизацію літератури. Перші "позапартійні" підходи зустрічаємо серед творів письменників кінця XIX ст. Яскравим прикладом цього стосовно липован були есе В. Г. Короленко⁸. Романтизм дискурсу набув майже офіційного статусу тільки наприкінці XX ст., коли сучасні суспільні діячі в Росії починають звертатися до старообрядців як до "борців проти західної модернізації", як до "позабутих парадигм руськості".

Ще у 1960-х рр. розгорнулася археографічна діяльність у середовищі різних груп старообрядців. З того часу науковці різних центрів (перш за все — Москва та Новосибірськ) переконливо довели невичерпаність джерельних скарбниць прихильників "давнього благочестя", а також академічну невідомість історичного минулого таких груп.

Тому починається ретельна джерелознавча розробка окремих історико-етнографічних варіантів старообрядницьких культур.

В Одеському університеті такий напрямок яскраво репрезентується працями А. Д. Бачинського⁹. Серед результатів діяльності цього вченого треба вказати реконструкції ранньої історії некрасівців на Дунаї, їх взаємин з українськими задунайцями, формування липованського населення регіону. Введення до наукового обігу різноманітних архівних джерел дозволило досліднику поставити питання на перспективу — про шляхи та форми заселення старообрядцями пониззя Дунаю, про роль некрасівського козацького елемента в цих процесах, про реально-наукове відтворення історії окремих поселень-общин та інші.

В той же самий період старообрядницьке населення Бессарабії привертає увагу історико-археологічної експедиції Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова на чолі з професором І. В. Поздеевою¹⁰. Протягом п'яти польових сезонів її співробітники збирали матеріал у липованських анклавах регіону. Завдяки цьому в археологічній лабораторії МДУ зберігаються унікальні книжкові пам'ятки (136 рукописів та 64 друковані), які знаходилися у церквах та приватних зібраннях липован. На жаль, більша частина результатів мистецтвознавчого, етнографічного, фольклористичного змісту так і не була оприлюднена.

Комплексність підходу, яку продемонстрував цей центр, визначила і подальший розвиток історіографічного процесу в цілому. Зокрема, у такій перспективі намагаємося і ми розкрити старообрядницьку модель світосприйняття та її особливості. Ця мета конкретизується у такій проблематиці: контекст регіону (варіативність російської православної культури), контекст оточення (міжетнічні взаємини), простір та час сакралізації (синхронно-діахронні реконструкції "своїх" кордонів), механізм відтворення традиції у "замкненому" суспільстві, усвідомленість консерватизму та його впливу на культуру групи.

Наприкінці ХХ ст. відбувається вибух наукових досліджень старообрядництва і липован зокрема. До них звертаються різні наукові центри — від Владивостока до Відня. Позиціонуючи одеський центр, намагаємося його вписати до контексту співпраці з традиційними школами (Москва¹¹, Бухарест¹², Кишинів¹³) та новими осередками — Софія (К. Є. Анастасова)¹⁴, Краснодар (Д. В. Сень)¹⁵, Київ (В. М. Мордвінцев, С. В. Таранець)¹⁶, Полтава (Ю. В. Волошин)¹⁷ тощо. Аналізуючи тенденції що існують в сучасній історіографії старообрядництва, можемо відзначити тематично-методологічний плюралізм. Від класичних дескриптивних прийомів до залучення структурно-функціонального, системного аналізів у вивченні феноменальності старообрядницького минулого та культури.

Саме така міжнародна та міждисциплінарна спрямованість дозволила чітко сформулювати свої завдання та вписати їх у загальну інфраструктуру науки, а також корелювати тематично-методичні складові. Логічним завершенням цього стала ініціатива проведення щорічних наукових форумів, які планується проводити з метою обміну науковими здобутками різних центрів, а також їх оригінальної апробації серед місцевого липованського населення.

Стратегічними формами роботи одеського центру стали два джерелознавчих процеси: археографічний (пошук документів в архівосховищах) та етнографічний (виявлення та створення польових матеріалів у середовищі мешкання представників групи). У межах першого здійснені дослідження в архівах України (Одеса, Чернівці, Ізмаїл) та зарубіжжя (Москва, Санкт-Петербург, Кишинів, Браїла). Вдалося накопичити документи, які розкривають складні процеси формування групи, її розвиток протягом XIX-XX ст. Більшість з джерел мають "зовнішній" характер, лише одиниці з них віддзеркалюють культуру безпосередньо, тобто створені представниками групи. Завдяки такій роботі вдалося розкрити питання виникнення та стабілізації старообрядницького населення на Дунаї¹⁸, простежити конфесійне життя групи (будівництво церков та монастирів)¹⁹, реконструювати окремі культурно-побутові комплекси. Продуктивним може стати продовження пошуку в архівах Санкт-Петербурга, Бухареста, Стамбула та Відня, а також для відтворення історії XX ст. у відповідних фондах радянського періоду регіональних архівів. Ефективним може стати видання тематичних збірників документів, які дозволять простежити історію групи у складних геополітичних перетурбаціях регіону XVIII-XX ст. Найбільш показовим результатом є електронні версії посімейних списків більш ніж 70% липован першої половини XIX ст. (формулярні описи, ревізські казки, дані карантину). Завдяки такому емпіричному корпусу детально встановлюються історії переселень окремих родів, виникнення окремих анклавів, шляхи та форми міграційних рухів, вдається реконструювати різні аспекти життєдіяльності (наприклад, еволюцію інституту сім'ї або економічно-господарську адаптацію).

Дуже органічно це поєднується з експедиційними дослідженнями. Протягом виконання теми вдалося по декілька разів здійснити виїзди до всіх анклавів липован України (Одеська та Чернівецька області, всього 14 поселень)²⁰. За підтримкою закордонних колег та фондів провести експедиційні дослідження серед липован Болгарії (2000-2001) та Румунії (2002-2003), старообрядців Білорусі (2004-2005). У подальшому передбачається дослідження у Молдові та серед липован-переселенців України, Росії та Італії. Разом з колегами інших країн та регіонів розглядається можливість здійснення транснаціональ-

ного проекту "Шляхами старообрядницьких міграцій" (Центральна Росія, Полісія, Поділля, Бессарабія, Добруджа, Сибір, Орегон).

Під час цих комплексних експедицій за допомогою студентів та науковців вдалося зібрати унікальні корпуси матеріалів: виявлені документи з історії сіл та окремих липованських родів; археографічні нотатки обстеження церковних та приватних бібліотек; чисельні меморати з усної історії, які відображають як історичні легенди, так і реально пережиті події; проведено етносоціологічну паспортизацію всіх ліво-дунайських поселень, яка дозволяє розкрити кількісні характеристики сьогоднішнього стану групи; проведені пілотні соціологічні дослідження толерантності, стереотипів та міжетнічних контактів групи; зібрані інтерв'ю, особисті спостереження, які розкривають динаміку та виразність основних комплексів матеріальної, духовної та соціонормативної культури протягом ХХ ст.; створено електронний архів фотоматеріалів з сімейних альбомів (більш ніж 300 одиниць).

Найбільш органічним і показовим є взаємозв'язок, який вдається простежити між архівними документами та спогадами респондентів. Найяскравіше він виявляється у фольклорних текстах, які записувалися протягом ХХ ст. Ці документи "саморефлексії" липованських діячів²¹ лише стають предметом уваги. Такі явища "усної пам'яті" разом з "документальною історією" дозволили простежити: складання міфологічних легенд про ранню історію групи; виникнення особливих субетнонімів / конфесіонімів; встановити реальне минуле окремих центрів "древлего благочестя" (монастирів, храмів, общин), а також біографії багатьох діячів конфесійного центру групи (духовних наставників, дяків, "іконників", ченців).

Цей величезний і різноплановий масив матеріалу поступово вводиться до наукового обігу. Вже на сучасний момент ця бібліографія представлена публікаціями у різних спеціальних виданнях. Більш ніж сотня артикулів про липован побачила світ протягом останніх семи років з достатньо широкою географією — від Хельсінкі до Софії, від Парижу до Москви. Ще один факт яскраво ілюструє наш центр — результати експедиційних робіт — фактографічні та методичні — увійшли до 8 кандидатських дисертацій (Прігарін О. А., Агафонова Т. А., Тхоржевська Т. В., Захарченко Г. М., Серебряннікова Н. І., Ганчев О. І., Нікішенко Ю. І., Федорова А. І.). Спробуємо лапідарно розкрити тематичну продуктивність конкретних робіт.

Конкретизація ідей А. Д. Бачинського виявилася дуже продуктивним напрямком. Базуючись на археографічних розвідках, вдалося розкрити причини, передумови та фактори формування старообрядницького населення у ХVІІІ — першій половині ХІХ ст. Крім власно емпіричних студіювань шляхів та форм переселень у різні періоди²²,

поставлені питання про етнокультурну, соціальну та конфесійну неоднорідність першопоселенців²³. Зокрема, реконструкція взаємин між селянською, міщанською та козацькими верствами населення у старообрядців Бессарабії та Добруджі залучила нас до дискусії про характер присутності козаків-некрасівців на Дунаї (С. І. Феноген²⁴, Д. В. Сень²⁵, І. А. Анцупов²⁶, І. В. Смирнов²⁷, Л. Б. Заседателева²⁸). На підставі оригінальних джерел вдалося обґрунтувати свої позиції з цього питання і висунути нову концепцію козацького субстрату в групі²⁹. Суть полеміки зводиться до головних питань — хронологія переселення та природа зникнення козацьких громад на Дунаї. С. І. Феноген, І. А. Анцупов та автор даної публікації вважають, що некрасівці перебували на Дунаї тривалі часи з 1740 до 1860-х рр. і значно сприяли стабілізації та зростанню старообрядців у регіоні. Наші опоненти (Д. В. Сень, Л. Б. Заседателева тощо) відстоюють ідею про епізодичність та фрагментарність "дунайського" етапу в історії некрасівців.

Аналогічно вдалося висунути нові аргументи в антропонімічній версії походження назви "липован" — від "филипівців" Стародубських общин, які у пошуках благочестивого священства опинилися у молдово-волошських землях³⁰. Ця концепція збагатилася новими емпіричними відомостями, які дозволили зняти конфесійні і хронологічні суперечності, що були слабкими місцями побудови трансформації "филіпони-пилипони-липовани". Вдалося перетворити гіпотетичний зміст такої концепції — тепер документально встановлено побутування назв "филіповці", "филіпони", "пилипони" серед старообрядницького населення на Дунаї першої половини XIX ст. Щоправда, водночас продовжує поширюватися і топонімічна версія походження в інших наукових центрах³¹. Дискусія продовжується і вимагає подальшого джерелознавчого пошуку.

Окремо розглянуто питання про методи підрахунку чисельності групи³². Продемонстровані складнощі таких реконструкцій. Можна відзначити, що у минулому кількість старовірів "приховувалася" як власно групою, так і чиновниками, які склали подібні звіти. Крім того, нерідко некомпетентність та заангажованість робили ці дані некоректними. На сучасному етапі складнощі пов'язані з тим, що перепис не враховував субетнічних реалій — є загальна відомість про росіян у регіонах, але залишається відкритим питання про частку старообрядницького компоненту. Це вдалося подолати шляхом етно-конфесійної кореляції.

Аналіз посімейних списків дозволив не лише встановити події локальних історій на рівні окремих родів та поселень³³, а й продемонструвати принципи мета-територіального розгляду громад. Їх за-

стосування продемонструвало і переконливо запевнило у тому, що історія групи тісно пов'язана з історією регіонів прикордоння. Логіка виникнення та існування окремої громади відзеркалювала тенденції липовансько-некрасівських пертурбацій в цілому. Яскраві приклади — історія Жебріян (Приморського) як сезонного "двійника" Вил-ково середини XVIII ст., або історія Татаріци і Казашко Махала як двох реліктів південно-добруджанських міграцій і липован, і некрасі-вців³⁴. Лише у такому контексті вдалося встановити реальні дати виникнення цих поселень.

Продуктивним виявилось також використання кількісних методик у межах "нової демографії" або "історичної антропології". Завдяки ним формулярні джерела розкрили можливості до вірогідних реконструкцій культури повсякденності, соціальних інституцій³⁵ та їх еволюції, процесів господарської адаптації тощо.

Розгляд комплексу ознак групи липован дозволив провести її характеристику та вписати у загальну таксономію історико-етнографічної структури російського етносу³⁶. Аналіз основних проявів етнічності та сталості конфесійності привів до виявлення факторів відтворення даного варіанту культури та його виразності³⁷.

Дослідження окремих комплексів матеріального побуту³⁸ зосередилось на процесах адаптації досвіду до умов регіону, а також сприяло вияву механізмів та конкретних форм міжетнічних контактів, які, незважаючи на замкненість групи, приводять нас до висновку про значний інноваційний потенціал щодо екологічно-соціального пристосування, а також прагнення зберегти свою самобутність через незалежність. Ця риса виявилася у бажанні створити економічно ефективні засоби життя, навіть супроти звичним традиційним укладам. Наприклад, якщо багато з інших старообрядців і до нашого часу негативно ставляться до картоплі, то серед частини липован вона стає товарним продуктом.

Проведено також типологічний аналіз липованського житла³⁹ та одягу⁴⁰. Завдяки таким розробкам виявлено неоднорідність культури, в якій на рівні реліктів зберігаються локально різні традиції материнських ареалів Росії. Особливої уваги заслуговують розвідки знакової природи цих комплексів⁴¹. Семіотична насиченість як простору, так і зовнішнього вигляду старовірів зумовлює консервацію цілих комплексів і виконує водночас функції етнідиференціюючі та конфесійно значущі.

Розпочато студії щодо суспільного та сімейного побуту липован⁴². Особливість соціонормативної культури групи виявляється через складні структури взаємин між конфесійними факторами та реаліями практики.

Дослідження світогляду та його втілення у ритуальних практиках групи привело до спостережень закономірностей у взаєминах між каноном (письмова релігійна культура) та нормою (усний народний код)⁴³. Обидві традиції зумовлюють самотність сімейних та календарних обрядодій. У межах цього вдалося реконструювати родильний⁴⁴, весільний та похоронно-поминальний⁴⁵ цикли. На відміну від тези про відсутність серед липован календарних обрядів⁴⁶, наведено і емпіричні матеріали щодо їх присутності та яскравості, а також розкрито взаємодію церковних та народних практик⁴⁷.

Ці дослідження стикаються з семіотичними студіями, які започаткувала щодо старообрядців регіону К. Є. Анастасова⁴⁸. Ця родоначальниця "польової семантики" поставила і переконливо вирішила на матеріалі болгарських старообрядців концепції про специфічність "мови культури", її ролі у формуванні ідентичності у липованському середовищі, функціонуванні архетипів свідомості у сучасній практиці.

Спеціальні сюжети розкривають місцеві особливості культури⁴⁹, а також їх відображення в іконографічних традиціях старообрядців регіону. Завдяки дослідженню храмових ансамблів та приватних колекцій ікон вдалося висунути та обґрунтувати стилістично-композиційні особливості "липованського письма" як самотнього центру іконописання⁵⁰.

Таким чином, можна констатувати, що цей науковий напрямок у діяльності кафедри археології та етнології України ОНУ ім. І. І. Мечникова має вже певні здобутки та значний потенціал на майбутнє. Тематично-методологічні доробки включені до загальних інфраструктур історичної та етнологічної наук, розпочата робота по створенню власних форм діяльності (влаштовуються експедиційні та археографічні розвідки, започатковані щорічні форуми, періодичне видання). Аналіз теоретичних засад переконливо свідчить про формування своєрідного трансдисциплінарного дискурсу, який вже отримав критику і серед наукових, і серед громадських кіл суспільства. Найбільш ефективними виявилися джерелознавчі прийоми, до яких увійшли комплексні експедиції та різностороння робота з узагальнення та введення до наукового обігу різних типів матеріалів, розкриття їх евристичного потенціалу. У цьому напрямку роботи вдалося вписати як методики, так і концептуально-фактографічні результати до сучасних шляхів розвитку наук. Очевидно, що ми знаходимося на етапі узагальнень, який має логічно втілитися у низці нових за підходами монографій щодо минувшини, культурно-побутової самотності та феномену ідентичності групи. Сподіваємося, що це буде реалізовано в подальшому.

Примітки:

1. Показовим в цьому плані є спроба поєднання зусиль у межах науково-практичних форумів (перший з них пройшов у жовтні 2004 року у с. Стара Некрасівка Ізмайльського району Одеської області; другий — у листопаді 2005р. у м. Кілія) та випуску щорічника "Липоване: історія і культура руських-старообрядцев".
— Вып. 1. — Одесса, 2004. — 151 с.
2. Скальковский А. А. Некрасовцыг, живуице в Бессарабии // ЖМВД. — 1845. — Ч. VIII. — С. 61-82; Скальковский А. А. Опыт статистического описания Новороссийского края. — Одесса: Тип. Нитче, 1850: ч. 1. — 366 с., ч. 2. — 552 + III с.; Скальковский А. А. Русские диссиденты! в Новороссии // КС. — 1887. — Т. 17. — апрель. — С. 771-782.
3. Надеждин К. Ф. Материалы! для изучения раскола // Православное обозрение. — Т. 23. — М.: Университетская типография Каткова и К°, 1867. — С. 379-390
4. Субботин Н. И. История Белокриницкой иерархии. — Т. 1. — М., 1874. — 387с.; Субботин Н. И. История так называемого Австрийского или Белокриницкого священства. — Выт. 2. — М.: Тип. Г. Лиснера и Л. Гешеля, 1899. — 517 с.; Субботин Н. И. Учреждение архиерейской кафедры! у турецких раскольников //Русский вестник. — 1869, № 5-6.
5. Мельников Ф. Е. Краткая история древлеправославной (старообрядческой) Церкви. — Барнаул, 1999.
6. Chirilă F., Ivanov A., Olteanu Th. Probleme de dialectologie: Graiurile rusesti.din Romania. — Bucuresti, 1993. — 333р.; Chirilă F. Probleme desinonimie dialectală.
— Bucuresti, 1977. — 397р.; Кирилъ Ф. Русская липованская община в Румынии // Традиционная духовная и материальная культура руських старообрядческих поселений. — Новосибирск: Наука, Сибирское отделение, 1992. — С. 269-274; Кирилъ Ф. Русское старообрядчество. Социально-культурная и духовная жизнь //Культура руських-липован (руських старообрядцев) в национальном и международном контексте. Сборник научных сообщений. — Бухарест: Арапат, 1996.
— С. 99-116; Кирилъ Ф. Старообрядцы, староверы, липоване. Историко-этно-мологическое исследование // Культура руських старообрядцев в национальном и международном контексте. — Вып. 3. — Бухарест: Критерийон, 2001. — С. 213-243.
7. Варона А. Окружное послание 1862 г. в истории старообрядчества // Культура руських-липован (старообрядцев Румынии) в национальном и международном контексте. Сборник научных сообщений. — Вып. 2. — Бухарест: Критерийон, 1998. — С. 105-112; Ipatov F. Rusii-lipoveni din Romania: studiu de geografie umana.
— Cluj-Napoca: Pressa Universitara Clujeana, 2002. — 220 р.; Ivanov L. Texte comentate: insemnari despre Osip Gonciarov//Zorile. — 2002, № 3 (116). — P. 13; Varona A. Tragedia schismei ruse: reforma patriarhului Nikon si inceputurile staroverilor. — Bucuresti: Kriterion, 2002. — 244 p.
8. Короленко В. Г. Румынские очерки // Старообрядцы в Румынии. Русские писатели о липованах / Сост. В. А. Литинская. — М., 1995. — С. 117-220.
9. Бачинский А. Д. Народная колонизация Придунайских степей вXVII — нач. XIXв. /Дис. на соиск. учен. степ. канд. истор. наук. — Одесса: ОГУ, 1969. — 378 с.; Бачинский А. Д. Некрасовские поселения на Нижнем Дунае и в Южной Бессара-

- биш // *Материалы по археологии Северного Причерноморья*. — Вып. 7 — Одесса, 1971. — С. 159-163; Бачинский А. Д. Основные этапы крестьянско-казацкой колонизации Буджакской степи и низовой Дуная в XVIII — начале XIX вв. // *Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы*, 1964 год. — Кишинев: Картия Молдовеняскэ, 1966. — С. 325-331; Бачинский А. Д. Происхождение и состав украинско-русского населения Буджака и низовой Дуная конца XVIII и начала XIX вв. // *Затиски Одесского Археологического Общества*. — Т. 2 (35). — Одесса, 1967. — С. 136-150; Бачинский А. Д., Бачинська О. А. Козацтво на півдні України (1775-1869). — Одеса: Маяк, 1995. — 56 с.; Бачинський А. Д. З історії Вилкова (До питання про народну колонізацію пониззя Дунаю в другій половині XVIII — на початку XIX ст.) // *Наукова конференція, присвячена 25-річчю інституту. Тези доповідей*. — Б'яїл, 1966. — С. 28-33; Бачинський А. Д. Дунайські некрасівці і задунайські запорожці // *Сторичне красзнавство Одещини*. — Вып. 6. З історії та етнографії росіяч Одещини. — Одеса, 1995. — С. 7-23; Бачинський А. Д. Народна колонізація пониззя Дунаю (остання чверть XVIII — початок XIX ст.) // *УГЖ*. — 1964, № 2. — С. 97-101; Бачинський А. Д. Січ Задунайська. 1775-1828: кт. — документальний нарис. — Одеса: Гермес, 1994. — 123 с.
10. Русские письменные и устные традиции и духовная культура (По материалам археографических экспедиций МГУ 1966-1980 гг.). — М.: Изд-во Московского университета, 1982. — 318 с.; Азеева Е. А., Кобяк Н. А., Смилянская Е. Б. Территориальные книжные собрания и коллекции МГУ и их пополнение за 1981-1983 годы // *Из фонда редких книг и рукописей научной библиотеки Московского университета*. — М.: МГУ, 1987. — С. 128-130.
11. На сучасному етапі принципи роботи щодо старообрядців регіону представлені наступними працями: Литинская В. А. Исторические предания липован // *ЭО*. — 1997, № 6. — С. 43-55; Литинская В. А. Культурно-бытовые традиции русских-липован в Румынии // *Русские в современном мире*. — М., 1998. — С. 283-330; Литинская В. А. Этнонимы и конфессионимы русского населения в Румынии // *ЭО*. — 1998. — № 5. — С. 44-56; Паунова Е. В. Уголок России в Добрудже // *ЖС*. — 1998. — № 2. — 49-50.
12. Феноген С. Сарикей: старцигыч истории. — Бухарест: Критеон, 1998. — 186 с., а також — 3 томи "Культура русских-липован (старообрядцев) в национальном и международном контекстах. — Бухарест, 1993-2001.
13. Вказані праці І. А. Анцупова, а також: Табак И. В. Особенности расселения и численность старообрядцев в Бессарабии (XVIII — начало XX в.) // *Проблемы! исторической демографии СССР и Западной Европы! (период феодализма и капитализма)*. — Кишинев: Штинциа, 1991. — С. 141-153; Табак И. В. Русское население Молдавии. Численность, расселение, межэтнические связи / *Отв. ред. В. И. Козлов; АН МССР, Отд. этнографии и искусствоведения*. — Кишинев: Штинциа, 1990. — 135 [1] с.
14. Анастасова Е. Е. Диалогът между Бога и човека в културата на некрасовците в България // *Български фолклор*. — 1995. — Кн. 1-2. "Сакралното във фолкло-ра" — С. 40-50; Анастасова Е. Е. Зелята, земният живот и еволюцията в културната система на некрасовците в България // *БЕ*. — 1993, № 3. — С. 24-34;

- Анастасова Е. Е. Митология и идентичност. Ние — некрасовците // *Известия на исторически музей — Кюстендил*. — 1993. — Т. V. — С. 137-140; Анастасова Е. Е. При некрасовците в България // *БФ*. — 1992. — Кн. 2. — С. 52-60; Анастасова Е. Е. Старобрядците в България: мит — история — идентичност. — София: "Проф. Марин Дринов", 1998. — 127 с.; Анастасова Е. Е. Старобрядците в България: мит — история — идентичност. Автореф. на дисертация за присъждане на научна степен "кандидат филологическите науки". — София, 1995. — 23 с. (дисертация на 201 с.); Анастасова Е. Е. Старобрядческите поселения в България глазами русских некрасовцев и их болгарских соседей // *Skupiska starobrzadowcy w Europie, Azji i Ameryce: ich miejsce i tradycje we wspotczesnym swiecie*. — Warszawa, 1994. — С. 197-206.
15. Сень Д. В. К проблеме определения понятия "некрасовцы" и границах его применения // *Кубань в истории России. Ч. I. Археология и краеведение Кубани: Тез. докладов V краевой межвузовской аспирантско-студенческой конференции*. — Краснодар, 1997. — С. 50-53; Сень Д. В. Новые материалы! о социально-политическом положении некрасовских казаков на Кубани в начале XVIII в. // *Вопросы Северокавказской истории: Сб. науч. статей аспирантов и соискателей*. — Армавир, 1998. — С. 39-46; Сень Д. В. Политика царизма в отношении казаков-некрасовцев: этапы! и характеристика // *Известия высших учебных заведений Северо-кавказский регион. Общественные науки*. — 1997, № 4. — С. 9-17; Сень Д. В. Социальная и военно-политическая история некрасовских казаков (1708 г. — конец 1920-х гг.). Автореф. дисс... канд. ист. наук. — Краснодар, 1999. — 27 с.; Сень Д. В. Казаки-некрасовцы в Османской империи: динамика религиозных воззрений // *Проблемы! изучения и развития казачьей культуры!*. — Майкоп, 2000. — С. 65-73; Сень Д. В. О эмиграции некрасовских казаков из Турции в СССР в 20-е гг. XX в. // *Известия высших учебных заведений Северокавказский регион. Общественные науки*. — 1998, № 4. — С. 3-9; Сень Д. В. "Войско Кубанское Игнатово Кавказское": исторические пути казаков-некрасовцев (1708 г. — конец 1920-х гг.). — Краснодар: Кубанькино, 2002. — 286 с.
16. Мордвинцев В. М. Старобрядницькі громади України другої половини XVIII ст. та ставлення до них влади // *Соціум: Альманах соціальної історії*. — К., 2002. — Вип. 1. — С. 191-202; Таранец С. В. Курепевское трионастийе: история русского старообрядческого центра в Украине 1675-1935). — К., 1999. — 159 с.; Таранец С. В. Старобрядчество Подолья. — К.: б.и., 2000. — 239 с.; Таранец С. В. Старобрядці в Південній Бессарабії (від початку поселення до 1917 р.) // *Наукові записки Інституту української археографії НАН України: Зб. праць молодих вчених та аспірантів*. — Т. 7. — К., 2001. — С. 61-91; Таранец С. В. Старобрядці Південної Бессарабії // *Науковий вісник Бмдльського державного гуманітарного університету*. — Бмдль, 2002. — Вип. 12. — С. 19-20; Таранец С. В. Старобрядці Києва и Киевской губернии. — К., 2004.
17. Волошин Ю. Древлеправославні християни в Україні в XVIII — першій половині XIXст. // *Пам'ять століть*. — 2000. — № 4. — С. 56-70; Волошин Ю. Економічне становище старовірів Лівобережної та Слобідської України в першій половині XIXст. // *Пам'ять століть*. — 2001. — № 1. — С. 83-89; Волошин Ю. Древлеправославні християни в Україні: З історії розселення // *Людина і світ*. — 2000.

- № 4. — С. 24-27; Волошин Ю. В. Населення домогосподарств "Государевых отписных малороссийских раскольничьих слобод" (за матеріалами "Генерального опису Лівобережної України 1767-1769рр. ") // СоцІум: Альманах соціальної історії. — Вип. 2. — К., 2003. — С. 117-134; Волошин Ю. В. Брачный возраст и брачный рынок "Государевых отписных малороссийских раскольничьих слобод" (вторая половина XVIII века) // Старообрядчество как историко-культурный феномен / Материалы Международной научно-практической конференции "Старообрядчество как историко-культурный феномен" (Гомель, 27-28 февраля 2003 г.). — Гомель: ГГУ, 2003. — С. 36-43; Волошин Ю. В. Міграційні потоки росіян-старовірів на територію Гетьманщини у XVIII ст.: географія походження і соціальний склад // *Історія релігій в Україні: науковий щорічник*. — Львів: Логос, 2004. — Кн. I. — С. 477-483; Волошин Ю. В. Розкольницькі слободи на території Північної Гетьманщини у XVIII столітті. (історико-демографічний аспект). — Полтава: АСМІ 2005. — 312 с.
18. Пригарин А. А. Возникновение старообрядческих поселений на Днуге XVIII — первая треть XIX вв. // *Липоване: історія і культура руських-старообрядців*. — Вип. I. — Одеса, 2004. — С. 11-32.
19. Сапожнікова Т. Д. Из истории создания и ликвидации Николаевского старообрядческого монастыря в Подунавье/З№. — Вип. 10. — Одеса, 2000. — С. 237243; Сапожнікова Т. Д. Книжна культура старообрядців в першій половині XIX ст. //ЗФ — Одеса, 2002. — Вип. 12. — С. 264-274; Федорова А. І. Становище старообрядницьких церков у XIX^в. (на матеріалах Південної Бессарабії) // *Культура народів Причорномор'я. Науковий журнал*. — 2002. — № 1 (май). — С. 131-134; Федорова А. І. Старообрядницькі монастирі на півдні Бессарабії / *Науковий вісник Їмалєського державного гуманітарного університету*. — Їмалє, 2002. — Вип. 12. — С. 20-22; Пригарин О. А. Монастирі та церкви старообрядців Подунав'я кінця XVIII — першої половини XIX ст. // *Історія релігій в Україні: науковий щорічник*. — Львів: Логос, 2004. — Кн. I. — С. 477-483.
20. Бачинська О. А., Кушнір В. Г. Пригарин О. А. Польові дослідження "Пам'ятники українського і російського населення Північно-Західного Причорномор'я" // З№. — Вип. 12. — Одеса, 2002. — С. 536-538; Масрчик М. С., Пригарин О. А. Польові нотатки з експедиції "Буджак-2004" // *НТЕ*. — 2004, № 6. — С. 121-123.
21. Див., наприклад: Александров В. П. Тульчинская летопись. — Бухарест: Крите-рион, 2002. — 286 с.; Иванов А. Летописная деятельность старообрядца-липо-ванина Василия Полиетовича Александрова // *Мир старообрядчества*. — Вип. 4. Живые традиции: Результаты и перспективы комплексных исследований. Материалы международной научной конференции. — М.: РОССПЭН, 1998. — С. 376-380; Пригарин А. А. Документ по історії беглопоповцев в Румунії 1930-1950-е гг. // *Старообрядчество: історія, культура, сучасність. Матеріали*. — Т. I. — Москва, 2005. — С. 304-311.
22. Пригарин А. А., Федорова А. І. Расселение и численность русских старообрядцев в Нижнем Подунавье (XIX-XX вв.) // *Етнічність в історії та культурі: матеріали і дослідження*. — Одеса: Гермес, 1998. — С. 38-41; Пригарин О. А. Козаки-некра-івці на Днуга: кінець XVIII — перша третина XIX ст. // *Козацтво на Півдні України. Кінець XVIII-XIX ст. Лол. Ред. В. А. Смілій*. — Одеса: Друк, 2000. — С. 29-41;

- Пригарин А. А. Переселение некрасовцев из Добруджи в Бессарабию: 1830-1835 гг. // *Культура русских старообрядцев в национальном и международном контексте. Вып. 3.* — Бухарест: Критерий, 2001. — С. 376-404.
23. Павлишин А. Т. К истории общин беспоповцев в Нижнем Подунавье // *Культура народов Причерноморья.* — 2001, № 20. — С. 108-110; Павлишин А. Т., Пригарин А. А. Некрасовцы на Дунае: этнокультурное развитие в XVIII-XX вв. // *Творческое наследие Ф. А. Щербини! и современность: Тезисы! докладов и сообщений Международной научно-практической конференции, посвященной 150-летию со дня рождения Ф. А. Щербини* — Краснодар, 1999. — С. 88-91; Пригарин А. А. Русские старообрядцы на Дунае: этнические и конфессиональные процессы в XVIII-XX вв. // *VI World Congress for Central and East European studies. Abstracts.* — Tampere, 2000. — 344-345; Пригарин О. А. "Барабольники" у Нижньому Подунав'ї/каторія релігій в Україні: науковий щорічник. — Львів: Логос, 2005. — Кн. I. — С. 497-502.
24. Fenogen S. Cazacii nekrasoviti (ignat-cazacii) in Dobrogea de Nord // *Zorile.* — 2002, № 3 (116). — P. 10-12; Феноген С. Сарикей: старницыг истории. — Бухарест: Крутеон, 1998. — 186 с., Феноген С. И., Феноген А. С. Сарикей: загадка XIX столетия. — Служ-Нароса: Критерий, 2004. — 121 с.
25. Сень Д. В. К проблеме определения понятия "некрасовцы"... — С. 50-53; Сень Д. В. Новые материалы о социально-политическом положении некрасовских казаков... — С. 39-46; Сень Д. В. Политика царизма в отношении казаков-некрасовцев... — С. 9-17; Сень Д. В. Казаки-некрасовцы в Османской империи... — С. 65-73; Сень Д. В. О реэмиграции некрасовских казаков из Турции в СССР... — С. 3-9.
26. Анцупов И. А. Государственная деревня Бессарабии в XIX веке (1812-1870) — Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1966. — 262 с.; Анцупов И. А. Аграрные отношения на юге Бессарабии (1812-1870) — Кишинев: Штиница, 1978. — 235 с.; Анцупов И. А. Русское население Бессарабии и Левобережного Поднестровья в конце XVIII-XIX вв.: социально-экономический очерк. — Кишинев: Инесса, 1996. — 251 с.; Анцупов И. А. Казачество российское между Бугом и Дунаем. — Кишинев, 2000. — 287 с.
27. Смирнов И. В. Некрасовцы // *ВИ.* — 1986, № 8. — С. 97-107.
28. Волкова Н. Г., Заседателяева Л. Б. Казаки-некрасовцы: основные этапы этнического развития // *Вестник МГУ. Серия № 8. (История)* — 1986, № 4. — С. 445-4.
29. Пригарин О. А. "Некрасівці": до змісту поняття // *ЗН.* — Вып. 12. — Одеса, 2002. — С. 93-104; Пригарин О. А. "Козацтво в Туреччині" М. Чайковського як джерело вивчення козацьких формувань Отоманської Порти середини XIX ст. // *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету.* — Вып. XIII. — Запоріжжя: Прем'єр, 2001. — С. 17-28; Пригарин А. А. К истории "Отоманского казачьего войска" // *Казачество России: история и современность: тезисы Международной научной конференции, г. Геленджик (8-11 октября 2002 г.).* — Краснодар, 2002. — С. 117-122; Бачинська О. А., Пригарин О. А. На зламі епох та імперій // *ЗН.* — Вып. 15. — Одеса: Астропринт, 2004. — С. 546-551.

30. Горбунов, Ю. Е. К вопросу о происхождении названия "липоване" // Археология та етнологія Східної Європи: матеріали і дослідження. — Одеса, 2000. — С. 135-144; Пригарин А. А. "Пилипоны" в истории старообрядцев Подунавья // Старообрядчество как историко-культурный феномен / Материалы Международной научно-практической конференции "Старообрядчество как историко-культурный феномен" (Гомель, 27-28 февраля 2003 г.). — Гомель: ГГУ, 2003. — С. 235-239; Пригарин О. А. "Пилипоны" в Подунав'ї наприкінці XVIII — на початку XIX ст. // ЗН. — Вип. 14. — Одеса, 2003. — С. 67-78.
31. Литинская В. А. Этнонимы! и конфессионимыг русского населения в Румытии // ЭО. — 1998. — №я 5. — С. 44-56.
32. Пригарин А. А. Русские старообрядцы и сектанты в Южной Украине и Бессарабии: численность и расселение в 1860-е гг. // Археология та етнологія Східної Європи: матеріали і дослідження. Збірка наукових робіт, присвячена 135-річчю ОДУ ім. І. І. Мечникова. — Одеса: Астропринт, 2000. — С. 271-298; Федорова А. І. До питання про заселення старообрядцями Південної Бессарабії та їх чисельність у XIXст. // Археология та етнологія Східної Європи: матеріали і дослідження. — Т. 3. — Одеса: Друж, 2001. — С. 238-239; Федорова А. І. Старообрядницькі общини Південної Бессарабії у XIX— першій половині XXст.: історико-конфесійний аспект. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. і. н. — Одеса, 2005. — 20 с.
33. Бачинська О. А., Пригарин О. А. Етнокультурна характеристика населення міст Нижнього Подунав'я на початку XIX ст. (за матеріалами "Опису Кілії" 1808 р.) // Південна Україна XVIII-XIX століття: записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ. — Вип. 6. — Запоріжжя: РА "Тандем-У", 2001. — С. 68-85; Федорова А. І. Община старовірів-пильцівців м.Одеси та її взаємовідносини з радянською владою (деякі аспекти) // Наукове пізнання: методологія та технологія. — спецвипуск. — 2001(6). — Одеса: МП ЛАТСТАР, 2001. — С. 78-80; Горбунов Ю. Е., Пригарин А. А. Старообрядцы в Одессе: забытые факты истории // Старообрядчество Украины и России: прошлое и современность. Материалы! ПВсеукраинской научно-практической конференции; 1-3 октября 2004 г., г. Киев. — Киев: КтшПринт, 2004. — С. 21-33.
34. Пригарин А. А. Русское старообрядчество в Болгарии: история и культура // Історія та сучасність християнства: Матеріали наукової конференції, присвяченої 2000-річчю Різдва Христового (Одеса, 25-26 грудня 2000): 36 статей / Відп. ред. О. В. Александров. — Одеса: Астропринт, 2001. — С. 131-140; Пригарин А. А. Русские старообрядцы в Болгарии: новые материалы по истории потомков некрасовцев и липован Добруджи // Старообрядчество: история, культура, современность. — № 10. — М., 2004. — С. 29-35.
35. Пригарин А. А. Семья у некрасовцев Бессарабии: по материалам ревизских переписей первой половины XIX века // Археология та етнологія Східної Європи: матеріали і дослідження. — Т. 3. — Одеса: Друж, 2002. — С. 331-333.
36. Пригарин А. А. Субэтнические группы русских Юго-Восточной Европы // Етнічна історія народів Європи: збірник наукових праць. — Секція 1. Теоретичні проблеми етнології. — К.: "Київський університет", 1999. — С. 63-66; Пригарин А. А. Этноконфессиональные группы русских юга Украины // Етносоціаль-

- ные и конфессиональные процессы в трансформирующемся обществе: Материалы! междунар. науч. конф./Под ред. проф. У. Д. Розенфельда. — Ч. 2. — Гроно: ГрГУ, 2001. — С. 65-69; Федорова А. И. Липовани як представники однієї з етноконфесіональних груп України // Українознавство у навчально-виховному процесі вищого закладу освіти: Матеріали ювілейної науково-методичної міжвузівської конференції, 5-6 грудня 2000 року. — Одеса: Вид-во ОДПУ, 2001. — С. 128-131; Пригарин А. А. Липоване в историко-этнографической структуре русского народа // VI Конгресс этнографов и антропологов России, Санкт-Петербург, 28 июня — 2 июля 2005 г.: Тезисы докладов / Отв. ред. Ю. К. Чистов. — СПб.: МАЭРАН, 2005. — С. 119.
37. Пригарин А. Към вопроса за съдържанието на термина "етноконфесионална група" (по данни от руските старообрядци на Балканите) // Етноси и култури на Балканите. — София: Диос, 2000. — С. 57-58; Пригарин А. А. К вопросу о содержании термина "Этноконфессиональная группа": на материалах русских старообрядцев Балкан // Ethnoses and Cultures on the Balkans. — Vol.1. — Sofia: Dios, 2000. — P. 80-93; Prigarin A. Les "vieux-croyants" (Lipovane) du delta du Danube // Ethnologie française. — T. XXXIV. Ukraine-Україна: terrains, eveils. — 2004, № 2. — P. 259-266; Пригарин А. А. Предпосылки этноконфессиональной выразительности культуры! русских-старообрядцев (липован) Юго-Восточной Европы! // Ethnic culture: traditions and innovations / Vytautas Magnus University / Editor-in-chief R. Arpanavicius. — Rfunas, 2004. — P. 356-366.
  38. Материальная культура восточнославянского населения Подунавья (с. Мирное Кишиневской области Одесской области): материалы! и исследования. — Одесса, 1997; Пригарин О. А. вторична типологія поселень росіян-старообрядців (липован) Карпато-Дунайського регіона // Буковинський історико-етнографічний вісник. — Вип. 3. — Чернівці: Золоті лишаври, 2001. — С. 89-92.
  39. Чижикова Л. Н. Жилище русских // Материальная культура компактных этнических групп на Украине. Жилище. — М.: Наука, 1979. — С. 11-82; Чижикова Л. Н. Русско-украинские этнокультурные связи в южных районах Украины // Культурно-бытовые процессы! на Юге Украины!. — М.: Наука, 1979. — С. 1274; Пригарин О. А. Етноконфесійна своєрідність традиційного житла липован Нижнього Подунав'я // Заселення Півдня України: проблеми національного та культурного розвитку: наукові доповіді Міжнародної науково-методичної конференції (21-24 травня 1997р.). — Ч. II. — Херсон, 1997. — С. 240-243; Пригарин О. А. Традиційне житло етноконфесійних груп росіян Нижнього Подунав'я XIX—XX ст. // Зб. — Вип. 5. — Одеса, 1997. — С. 36-43.
  40. Агафонова Т. А. Традиционные элементы в костюме липован Южного Подунавья первой половины XX века // Етнічна історія народів Європи: Національні меншини. Етноархеологія. — К.: Стилюс, 1999. — С. 4-7.
  41. Пригарин О. А. Житло в обрядовості липован Подунав'я: будівельні та новосільні звичай! // Науковий вісник Бмдльського державного педагогічного інституту. — Вип. 9. — Бмдль, 2000. — С. 31-33.
  42. Пригарин О. А. Культурно-бытовые особенности этноконфессиональных групп русских Одессинцев // Сторичне краснзнавство Одещини. — Вип. 6. — Одеса, 1995. — С. 45-50; Пригарин А. Граница в этноконфессиональных общностях (рус-

- кие старообрядцы! Добруджу) // *The Border: International Conference /Balkan Institute of Ethnology. — Belogradchik: DIOS, 2001. — Р 9-10; Пригарин А. А. Мужские стереотипы поведения в старообрядческой среде: на материалах русских-липован Подунавья // "Мужское" в традиционном и современном обществе. Материалы научной конференции (Москва, 16-18 апреля 2003 г.). — М., 2003. — С. 61.*
43. Серебрянникова Н. И. *Обрядові аспекти народної лікувальної практики слов'янського населення Південно-Західної України. Дис. на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. 07.00.05 — етнологія /Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України. — Київ, 2004. — 184 с.; Пригарин О. А. Борода та її знакові функції в уявленнях старообрядців Подунав'я // Тіло в текстах культур. — К., 2003. — С. 63-68.*
44. Захарченко Г. М. *Традиційна поховальна обрядовість слов'янського населення Південно-Західної України середини XIX-XX ст.: ритуальна структура та її статевовіковий аспект Дис. на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. 07.00.05 — етнологія /Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. — Київ, 2004. — 170 с.*
45. Захарченко Г. М. *Ритуалы, сопровождающие рождение детей в липованской культуре Придунавья // Липоване: история и культура русских-старообрядцев. — Вып. 1. — Одесса, 2004. — С. 115-118.*
46. Соколова А. К. *Музыкально-песенная традиция липован украинского Подунавья (к проблеме ареального исследования фольклора). Автореф. дис. канд.искусствоведения. — К., 1984. — 19 с.; Соколова-Москетти А. К. О единстве культурных традиций липован Подунавья //Историчне краєзнавство Одещини. — Вып. 6. — Одеса: Гермес, 1995. — С. 50-58.*
47. Федорова А. И. *Новогодние гадания липован Нижнего Подунавья XX ст. // Етнографічні дослідження населення України: Матеріали Першої Всеукраїнської етнологічної конференції студентів та молодих вчених / Одеський державний університет ім. І. І. Мечникова: редколегія Станко В. Н. та ін. — Одеса, 1996. — С. 75-77; Федорова А. И. Особенности масленичной обрядности липован Подунавья (первая половинаXIXв.) //Національні та етносоціальні процеси в Україні: матеріали Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців. — Чернівці, 1996. — С. 188-191; Федорова А. И. Новий рік у липован Українського Подунав'я //Науковий вісник. — Всеукраїнська асоціація молодих науковців. — Гуманітарні науки: історія, соціологія, політологія, психологія, мистецтвознавство. — Київ-Одеса, 2002. — № 5. — С. 8-13; Пригарин О. А. Оригінальне джерело щодо самобутності побуту липован 1880-х рр. // Р. Ф. Кайндль і українська історична наука. Матеріали Міжнародного наукового семінару "Кайндльські читання", 22-23 травня 2004 р. — Ч. 1. — Чернівці: Черемош, 2004. — С. 198-205.*
48. Анастасова Е. Е. *Диалогът между Бога и човека в културата на некрасовците в България //БФ. — 1995. — Кн. 1-2. "Сакралното във фолклора" — С. 40-50; Анастасова Е. Е. Землята, земният живот и еволюцията в културната система на некрасовците в България //БЕ. — 1993, № 3. — С. 24-34; Анастасова Е. Е. Митология и идентичност. Ние — некрасовците // Известия на исторически музей — Кюстендил. — 1993. — Т. V. — С. 137-140; АнастасоваЕ. Е. При некра-*

- совците в България //БФ. — 1992. — Кн. 2. — С. 52-60; Анастасова Е. Е. Старообрядците в България: мит — история — идентичност. — София: "Проф. Марин Дринов", 1998. — 127 с.; Анастасова Е. Е. Старообрядците в България: мит — история — идентичност. Автореф. на дисертация за присъждане на научна степен "кандидат филологическите науки". — София, 1995. — 23 с. (дисертация на 201 с.); Анастасова Е. Е. Старообрядческие поселения в Болгарии глазами русских некрасовцев и их болгарских соседей // Skupiska staroobrzędowców w Europie, Azji i Ameryce: ich miejsce i tradycje we w sputczesnym świecie. — Warszawa, 1994. — С. 197-206.*
49. Горбунов Ю. Е. Культ Параскевы Тырновской и ее иконография у дунайских старообрядцев // *Археология та етнологія Східної Європи: матеріали і дослідження. — Одеса, 2002. — Вип. 3. — С. 293-295.*
50. Горбунов Ю. Е., Херсонский Б. Г. Липованская икона. — Одесса, 2000.